

Stiglitz tegen de rest van de wereld

Nobelprijswinnende econoom wordt ten onrechte verketterd

De Academische Boekengids 49, maart 2005, pp. 5-7.

In 2001 kreeg Joseph Stiglitz de Nobelprijs voor de economie, wegens zijn verdiensten op het gebied van onderzoek naar economisch handelen bij onvolledige kennis. Zijn politieke betrokkenheid en zijn kritiek op de globalisering worden hem door zijn collega's niet in dank afgenomen.

De verzameling van bescheiden economen van wereldformaat die de theorie voortdurend vernieuwen en tevens bijdragen aan de discussie over ingrijpende mondiale vraagstukken, is vrijwel leeg. Ik denk aan Paul Samuelson (1915), Kenneth Arrow (1921), Milton Friedman (1912), Robert Solow (1924), William Baumol (1923), en aan Joe Stiglitz (1943).

Van dit gezelschap is Stiglitz de jongste. Ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag werd hem in 2003 een indrukwekkende bundel opstellen aangeboden, geschreven door zijn leermeesters, collega's en leerlingen. De artikelen bestrijken het gehele terrein van de theoretische economie. Onvolkomen informatie, onvolkomen mededinging, technische ontwikkeling, groeitheorie, optimale belastingtheorie, milieueconomie, economische politiek, economische orde, internationale economische betrekkingen en welvaartseconomie. De bundel weerspiegelt de diepgaande invloed van Stiglitz op de huidige stand van de economische wetenschap. Sinds 1966 verschenen ruim vierhonderd baanbrekende artikelen van zijn hand, publiceerde hij ruim twintig boeken en kwamen honderd niet-gepubliceerde bijdragen beschikbaar.

In de bundel is een bewerking opgenomen van de rede die Stiglitz op 8 december 2001 uitsprak ter gelegenheid van de ontvangst van de Nobelprijs van dat jaar. Daarin geeft hij een gedetailleerd overzicht van het ontwikkelen van een nieuw paradigma in de economie door het vervangen van de hypothese van volledige informatie, door die van onvolledige informatie van economische subjecten, consumenten, producenten, werknemers, financiële instellingen en lokale en centrale overheden. Wanneer men uitgaat van volledige informatie aan beide zijden van de markt, ontstaan andere prijzen dan wanneer vragers of aanbieders over gebrekkige informatie beschikken omtrent de kwaliteit van de goederen, de koopkracht van de subjecten en de concurrentie op de markt. Als de transactiekosten voor het bereiken van volledige informatie aanzienlijk zijn, komen hogere marktprijzen tot stand dan wanneer een achterstand in informatie kan worden weggewerkt tegen lage transactiekosten. Op de financiële markten vertaalt onvolledige informatie zich in risico en onzekerheid, bijvoorbeeld omtrent kredietwaardigheid. Daardoor ontstaat een hogere rente. In de sfeer van het beleid is het bevorderen van de transparantie, met het oog op het verbeteren van de besluitvorming en de kwaliteit van de beslissingen, een vrucht van het nieuwe denken in de economische wetenschap.

Vanaf 1970 doceerde Stiglitz als hoogleraar in Yale, Stanford, Oxford en Princeton. In 1993 verliet hij de academische wereld om lid te worden van de *Council of Economic Advisors* van president Clinton. Twee jaar later werd hij voorzitter van de Council, waardoor hij grote invloed kreeg op het economische en financiële beleid van de regering Clinton. In 1997 verliet hij het Witte Huis om topeconoom en vice-president van de Wereldbank te worden. Als voorzitter van de Council én als topeconoom van de Wereldbank kwam Stiglitz in aanvaring met het Amerikaanse ministerie van Financiën. Dat voerde in zijn ogen een orthodox beleid, ten koste van de bevolking in de Verenigde Staten en elders. Zijn bijzondere zorg ging daarbij uit naar de armen. Naar Stiglitz' oordeel werd volledig voorbijgegaan aan de gevolgen van onvolkomen informatie, onvolkomen concurrentie en onvolkomen markten voor het optimale economische en financiële beleid in een mondiaal kader.

In het bijzonder na de financiële crisis in Oost-Azië uitte hij openlijk kritiek op het beleid van de Wereldbank en het IMF. Volgens Stiglitz ging men bij de strakke monetaire en financiële eisen te zeer uit van soepel werkende markten die onbelemmerd door machtsposities en onvolkomen kennis zorgdragen voor nette evenwichten en een aanvaardbare mondiale inkomensverdeling. Door het verwaarlozen van de karakteristieken van de weerbarstige werkelijkheid lijdten vooral de armen wereldwijd onder het beleid van het IMF. Stiglitz draagt veel munitie aan voor de kritiek van de zogenaamde anti-globalisten. Die wijzen onder meer op de bedenkelijke rol van de grote multinationale ondernemingen in het internationale economische verkeer. Het Amerikaanse ministerie van Financiën verzocht de Wereldbank Stiglitz het zwijgen op te leggen, maar hij liet zich niet monddood maken: in 2000 keerde hij terug naar de universitaire wereld, eerst in Stanford en thans aan de Columbia Universiteit in New York.

'DOOR HET VERWAARLOZEN VAN DE KARAKTERISTIEKEN VAN DE WEERBARSTIGE WERKELIJKHEID LIJDEN VOORAL DE ARMEN WERELDWIJD ONDER HET BELEID VAN HET IMF.'

Joe Stiglitz heeft een onuitwisbaar stempel gedrukt op de economische theorie. Hij heeft een uitzonderlijke rol gespeeld in het totstandkomen van economisch beleid en is wellicht de invloedrijkste econoom van onze tijd. In het persoonlijk verkeer is hij een buitengewoon vriendelijke, toegankelijke en bescheiden man die wereldwijd met velen heeft samengewerkt, zoals ook uit zijn lijst van publicaties blijkt. In 1988 bezocht ik Stiglitz in Princeton om hem uit te nodigen een essay te schrijven over 'The Economic Role of the State' voor een conferentie in 1989 in Amsterdam bij het afscheid van Kees Willems als directeur van de Bank Insinger de Beaufort NV. Voorzien van commentaren van vooraanstaande economen is het geschrift uitgegroeid tot een belangrijke bijdrage over de theorie van de optimale verhouding van de private en de publieke sector.

Ondanks Stiglitz' enorme verdiensten hebben andere economen, die in geen enkel opzicht in zijn schaduw kunnen staan, hem op een onheuse en persoonlijke wijze aangevallen. Een verklaring heb ik daar niet voor. Vermoedelijk roept zijn enorme en snelle intelligentie weerstand op, die nog wordt versterkt door zijn stimulerende en creatieve benadering van economische vraagstukken. Daardoor wijkt hij voortdurend af van gebaande paden. De status-quo wordt door Stiglitz nimmer aanvaard. Hij neemt geen blad voor de mond als hij onrecht bespeurt, als hij bureaucraten hun eigen belangen ziet behartigen en als instituties beleid voeren dat de ongelijkheid in de wereld vergroot. Dat schrikt de vele voetgangers onder ons blijkbaar af.

De Nederlandse editie van zijn boek *Globalization and its discontents* uit 2002 werd besproken in *Economische Statistische Berichten* van september 2002 door twee economen van het ministerie van Financiën, de heren Spijkerman en Van Koesveld. De recensenten schilderen Stiglitz af als een econoom die zijn geloofwaardigheid verliest en die zich schuldig maakt aan een groot aantal simplificaties, feitelijke onjuistheden en verdachtmakingen. Stiglitz' analyse van het IMF zal geen serieuze aandacht krijgen, zo stellen de auteurs - van wie buiten Den Haag niemand ooit heeft gehoord. Maar dit boek over de globalisering en het falen van het door het IMF en de Wereldbank gedragen internationale economische beleid, speciaal met betrekking tot de arme landen, is in meer dan vijftig talen vertaald en wereldwijd in miljoenen exemplaren verkocht. Over serieuze aandacht gesproken.

Voor en achter het gordijn vormen de scherpzinnige inzichten van Stiglitz over de wereldeconomie, gevoed door zijn ervaringen op de hoogst denkbare posities, de kern van zijn hoogwaardige voordrachten voor prestigieuze gezelschappen. Natuurlijk mag er kritiek worden geleverd op het werk van een geniaal persoon als Stiglitz. Maar dit moet wel gebeuren op basis van respect, met onderkenning van de eigen, uiterst gebrekkige kennis, en het moet gespeend zijn van emoties als afgunst en zichtbare afkeer. Van hun aanhoudende minachting geven Spijkerman en Van Koesveld blijk in een bespreking van het door C.L. Gilbert en D. Vines geredigeerde boek over zestig jaar IMF: *The IMF and its Critics. Reform of Global Financial Architecture (Economische Statistische Berichten, augustus 2004)*. Geen woord over de fundamentele kritiek van Stiglitz op deze instelling.

Onlangs besprak David-Jan Jansen in *The Economist* het boek *Towards a New Paradigm in Monetary Economics* van Stiglitz en Bruce Greenwald, over de betekenis van het nieuwe paradigma voor de monetaire economie. Hoewel dit boek de nieuwe inzichten uiteenzet, deze verder verdiept en toepast om het falen van het IMF tijdens de Azië-crisis van 1997-1999 in het licht te stellen, ziet Jansen niets nieuws onder de zon. Ik heb geen verklaring voor de negatieve observaties van Nederlandse economen die zelf geen bijdrage hebben geleverd aan de vernieuwing van de economische theorie, in het voetspoor van Stiglitz. Het doet denken aan een anonieme recensent die op 26 april 1841 in de Salons Pleyel in Parijs een pianoconcert van Frédéric Chopin beluistert en opmerkt dat het genie in de vertolking van zijn beide polonaises opus 28, twee keer een verkeerde noot aansloeg, terwijl Franz Liszt een juichende recensie schreef in de *Gazette Musicale*.

Op geestige en soevereine wijze bespreekt Stiglitz de aanvallen op zijn persoon en werk in het nawoord van een herdruk uit 2003 van *Globalization and its Discontents*, dat gaat over de perverse globalisering. Een karakteristieke passage geef ik volledig weer.

The book was fortunate enough to have been quickly translated into many languages (more than 25) and to receive a large number of reviews. I was pleased that, for the most part, I seemed to have succeeded in getting across the messages I had intended, and even reviewers who were more positively disposed to the IMF or trade liberalization did little to challenge the criticisms I had raised concerning capital market liberalizations, the intellectual inconsistencies underlying IMF policies, or the hypocrisy in trade policy. One of my concerns was that for too long, discussions of these important matters had gone on behind closed doors, without the public scrutiny that they deserved, on the grounds that the matters required such technical competence that there was little reason to even attempt to bring them to the public sphere. I disagreed and wanted to stir up debate. I was amused by contrasting readings: some complimented me on my sense of balance, others criticized me for my lack of balance. Some naturally raised the question of whether I was out to "settle scores," others applauded me for avoiding delving into settling scores. Of

course, having fought so many battles so hard, winning some and losing others, I felt intensely about the issues, as I said in the preface. But this is not a “kiss and tell book.” It is a book about ideas, about economics and politics, dramas in which real people are actors. Identifying the individuals involved makes the events discussed more real. But if these particular individuals had not been there, others would have been pursuing much the same policies: there are underlying forces at work, and that is what the book is about.

Vervolgens uit Stiglitz zijn bezorgdheid over het gemak waarmee managers van het IMF een positie vinden in de private sector en vervolgens weer naar een publieke instelling terugkeren. Zo wordt twijfel gezaaid over de integriteit van de publieke dienstverlening. Maar het blootleggen van deze *revolving doors* wordt Stiglitz niet in dank afgenomen. Een discussie met het IMF bij de Wereldbank op 28 juni 2002 ontaardt in een ad hominem aanval. Medewerkers van de Wereldbank en het IMF worden in verlegenheid gebracht en zijn verbijsterd over de wijze waarop de IMF-leiding Stiglitz belastert. De aangekondigde, inhoudelijke discussie over de fundamentele kritiek van Stiglitz wordt vermeden, zeer tot ongenoegen van de vertegenwoordigers van ontwikkelingslanden. Terwijl Stiglitz vindt dat dergelijke gedachteswisselingen in het openbaar moeten plaatsvinden, en derhalve in aanwezigheid van de pers, werd deze door toedoen van het IMF geweerd. Niettemin informeerde het IMF onmiddellijk na afloop de pers over de opmerkingen van de eigen topeconoom, K. Rogoff, zonder te verwijzen naar de kritiek van Stiglitz, de reactie van de topeconoom van de Wereldbank of het commentaar van de aanwezigen. Kortom, een poging de boodschapper van het slechte nieuws over het falen van het IMF uit te schakelen.

‘VOOR EN ACHTER HET GORDIJN VORMEN DE SCHERPZINNIGE INZICHTEN VAN STIGLITZ OVER DE WERELDECONOMIE, GEVOED DOOR ZIJN ERVARINGEN OP DE HOOGST DENKBARE POSITIES, DE KERN VAN ZIJN HOOGWAARDIGE VOORDRACHTEN VOOR PRESTIGIEUZE GEZELSCHAPPEN.’

Zoals steeds is de positieve kant van een dergelijke handelwijze dat het grote publiek gealarmeerd raakt. De aandacht voor de kritiek van Stiglitz is alleen maar groter geworden. Vanuit de hele wereld ontving hij steunbetuigingen; de verkoop van zijn boek steeg wereldwijd dramatisch. De kwade kanten van de globalisering, en de economische rol van de internationale economische instituties daarbij, zijn in het centrum van de belangstelling gekomen. Dat is precies wat Stiglitz beoogde. ‘Our system of global governance without global government can only work if there is an acceptance of a multilateralism. Unfortunately, the past year has seen an increase in unilateralism by the government of the world’s richest and most powerful country. If globalization is to work, this too must change’, zo besluit Stiglitz het nawoord van *Globalization and its Discontents*.

In 2003 is van de hand van Stiglitz ook een nieuw boek verschenen, *The Roaring Nineties*. Een adembenemend geschrift van een *insider* over schijn en werkelijkheid van de Amerikaanse economie in de jaren negentig van de vorige eeuw. Hoe de kater volgde op de onbeheerste hebzucht van managers van ondernemingen en van beleggers, gedreven door verkeerde prikkels, niet zelden uitmondend in fraude en corruptie. Stiglitz schrijft als *insider* over de discussies in de boezem van de regering Clinton die voorafgingen aan beslissingen over de nationale en internationale economische politiek. Terugblikkend beschouwt hij nu als *outsider* deze jaren van de megadeals en de megagroei: jaren in het teken van kwantitatieve resultaten, steeds hogere rendementscijfers, steeds hogere koersen en steeds hogere salarissen aan de top.

Zoals Stiglitz in het voorwoord aankondigt, keert hij na zijn verblijf in het walhalla van het economisch-politieke bedrijf terug naar zijn analyse uit 1989 van de optimale rol van de overheid in het nationale en mondiale economische leven. Onder Clinton is gepoogd het evenwicht van overheid en markt te herstellen, dat naar het oordeel van Stiglitz teloor is gegaan in het tijdperk van Reagan en Thatcher. Dit gebeurt met een kritische blik, omdat Stiglitz vaststelt dat soms het verkeerde evenwicht is gekozen. De globalisering, versterkt door het slechten van invoerrechten en handelsbelemmeringen, leek de voorbode van een grootscheepse groei van de wereldhandel, maar lokte ook wereldwijd rellen uit van anti-globalisten, die de schade aan natuur en milieu en de nadelige effecten voor de armen onder de aandacht wilden brengen. Daar kwam 11 september 2001 bovenop: globalisering als draagvlak voor internationale terreur.

Het nieuwe boek van Stiglitz beoogt niet alleen een economische geschiedenis van de jaren negentig te zijn, maar evenzeer een programma voor de toekomst. Waar staan de Verenigde Staten en het rijke Westen, en waar moet het heen? De uitdaging is het evenwicht te bepalen tussen overheid en markt en tussen publieke actie op lokaal, nationaal en wereldniveau: ‘We need more collective action at the international level, and we cannot escape issues of democracy and social justice in the global arena’, merkt Stiglitz op. Hij wijst erop dat zijn theoretisch werk over de onvolledige informatie ook duidelijk maakt waarom financiële markten vaak falen, waarom zij het optreden van de overheid vergen en waarom wat goed is voor Wall Street nog niet goed hoeft te zijn voor het land.

In twaalf hoofdstukken werkt Stiglitz zijn thema nader uit. Hij laat zien dat de jaren negentig ongekende groei kenden: jaren waarin de nieuwe economie opgeld deed maar waarbij tegelijkertijd de ingrediënten voor het einde van die bloei voorhanden waren. De verhouding van overheid en markt, zowel in de Verenigde Staten als wereldwijd, is te zeer doorgeschoten in de richting van het ongeremde kapitalisme.

Naar het oordeel van Stiglitz is er eerder te weinig dan te veel regulering geweest. Hij geeft een levendige schildering van wat er achter de schermen gebeurde in de periode Bush sr. en onder president Clinton: 'When we arrived in 1993, we inherited formidable problems.' En: 'Some states were spending more money on prisons than on colleges and universities.' De aanhoudende begrotingstekorten moesten worden veranderd in een begrotingsoverschot, hetgeen onder Clinton ook is gelukt. Regelmatig publiceert Stiglitz nu artikelen, ook in Nederlandse kranten, waarin hij de regering Bush neersabelt voor haar onverantwoorde beleid, zowel wat betreft het begrotingstekort als het laten oplopen van het betalingsbalanstekort.

Bijzondere aandacht geeft Stiglitz aan het stelsel van Amerikaanse banken, de FED, dat nu al vele jaren wordt geleid door Alan Greenspan. Anders dan in Europa let de FED niet alleen op het beteugelen van de inflatie, maar ook op de groei. Echter, zonder criterium voor het afwegen van beide oogmerken. Uiteraard leidt dat achter de schermen tot schermutselingen tussen de voorzitter van de *Council of Economic Advisors*, het ministerie van Financiën en de FED. Stiglitz is daarover zeer openhartig. Verder komen de boekhoudschandalen, Enron en de beschamende rol van de accountants uitvoerig aan de orde; zelfs Ahold passeert de revue. De verantwoordelijkheid van de Verenigde Staten voor het wel en wee van de wereldeconomie wordt bij herhaling beklemtoond. Stiglitz brengt de nadelen en zelfs gevaren van de globalisering voor het voetlicht. Terecht betoogt hij dat 'collective action' niet altijd een optreden van de centrale overheid hoeft te betekenen. Het gaat om intelligente coördinatie, die op uiteenlopende niveaus kan plaatsvinden. Het vrijemarktdenken heeft het nadenken over subtiele institutionele arrangementen van publiek-private aard geblokkeerd. Zoals ik in een ander verband al vaker heb betoogd, dient Nederland zich deze les in het bijzonder aan te trekken.

Stiglitz sluit zijn boek af met een meeslepend hoofdstuk, dat als een Tinbergiaanse bouwsteen voor een nieuwe, rechtvaardige wereldorde kan worden beschouwd. Een modern sociaal-democratisch programma van mondiale allure met als speerpunten het reduceren van ongelijkheid en werkloosheid. Het zal mij benieuwen hoe de kleineren van geest hierop gaan reageren.

Arnold Heertje is hoogleraar geschiedenis van de economie aan de Universiteit van Amsterdam.

Besproken boeken:

Globalization and its Discontents

door **J.E. Stiglitz**

Allan Lane. Londen 2003.

288 pag., € 17,13

The Roaring Nineties

door **J.E. Stiglitz**

Allan Lane. Londen 2003.

379 pag., € 17,13

Towards a New Paradigm in Monetary Economics

door **J.E. Stiglitz en B. Greenwald**

Cambridge University Press. Cambridge 2003.

344 pag., € 29,10

Literatuur:

-**R. Arnott, B. Greenwald, R. Kanbur en B. Nalebuff** (red.) (2003). *Economics for an Imperfect World. Essays in Honor of Joseph E. Stiglitz*. Cambridge Massachusetts: The MIT Press.

-**C.L. Gilbert en D. Vines** (red.) (2004). *The IMF and its Critics. Reform of Global Financial Architecture*. Cambridge: Cambridge University Press.

-**J.E. Stiglitz** (1989). *The Economic Role of the State*, met commentaren van o.a. M. Perlman, D.C. North, D. Bös, A. Wellink en J.J. Laffont, onder redactie van A. Heertje. Amsterdam en Oxford/Blackwell: Bank Insinger de Beaufort NV.